

НАСТАВНИЦИ И САРАДНИЦИ У ОБРАЗОВАЊУ

Мр Александра Анђелковић
ОШ “Радован Ковачевић – Максим”
Лебане

UDK-371.51(37.064)
Изворни научни рад
НВ.LVIII 3.2009.
Примљен: 17. XII 2008.

УЗРОЦИ И ОБЛИЦИ ИСПОЉАВАЊА КОНФЛИКТНИХ СИТУАЦИЈА ИЗМЕЂУ НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА

Апстракт *У раду су приказани резултати истраживања узрока и облика испољавања конфликтних ситуација између наставника и ученика. Дошли смо до закључка да се конфликтне ситуације на релацији наставник-ученик најчешће не прихватају исправно, нерадо се признају, а наставници обухваћени нашим узорком често их решавају прекидом. Показало се да конфликтне ситуације прерастају чак и у недозвољене и неприхватљиве процесе за васпитно-образовни рад кроз начине које испитани наставници користе за разрешења. Резултати су поред основног циља да откријемо изворе и облике испољавања конфликтних ситуација указали на одређен број неочекиваних ситуација у свакодневном школском раду, као и на недостатак, неразумевање и непознавање могућности социјалних вештина како код ученика, тако и код наставника.*

Кључне речи: *конфликтна ситуација, облици испољавања конфликта, однос наставника и ученика*

CAUSES OF EMERGENCE AND FORMS OF TEACHER-STUDENT CONFLICT SITUATION DEMONSTRATION

Abstract *The paper presents the results of a research of the causes and forms of the conflict situations between the teacher and students. We came to the conclusion that teacher-student conflict situations most frequently are not accepted adequately nor readily admitted, and that the teachers, comprised in our sample, usually resolve them by ending the discussion. It turned out that sometimes conflict situations grow into processes which are unacceptable and impermissible in educational work because of the modes some teachers choose to resolve them. In addition to the central aim of finding out the origins and the forms of conflicts, the research revealed a number of unexpected situations in everyday school life, as well as the lack of understanding and knowledge of the possibilities of social skills both among the students and the teachers.*

Keywords: *conflict situation, forms of conflict demonstration, teacher-student relationship.*

ПРИЧИНЫ И ФОРМЫ ПРОЯВЛЕНИЯ КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ МЕЖДУ ПРЕПОДАВАТЕЛЕМ И УЧЕНИКОМ

Резюме *В работе приводятся результаты исследования причин и форм проявления конфликтных ситуаций между преподавателями и учениками. Мы пришли к выводу что конфликтные ситуации между преподавателями и учениками чаще всего воспринимаются ошибочно,*

часто отрицаются, а некоторые из исследуемых преподавателей разрешает их часто перерывом. Конфликтные ситуации иногда переходят в недопустимые и непозволенные для воспитательно-образовательной работы процессы, потому что преподаватели применяют неадекватные способы разрешения конфликтов. В исследовании указывается на истоки и формы проявления конфликтных ситуаций, приводятся некоторые неожиданные ситуации в ежедневной школьной работе, непонимание и незнание возможностей социальных отношений и со стороны ученика и со стороны преподавателя.

Ключевые слова: конфликтная ситуация, формы проявления конфликтов, отношение преподавателей и учеников.

Увод

Тему смо изабрали не само због актуелности конфликта у свим друштвеним сферама, а самим тим и у школској средини, већ и због уверења да су неспоразуми наставника и ученика одвајкада постојали у школској свакодневици и да ће тако бити и у будућности. Правилно одређени извори конфликтне ситуације наставник–ученик, јасно уочени облици испољавања и адекватно решен конфликт дају низ предности у свакодневном васпитно-образовном раду. Говорећи о процесу медијације Кристофер Мор (Moore, 1982) сматра да је веома тешко открити изворе конфликта и зато је овај процес компликован: Конфликти се не налазе у финим пакетима с етикетама које означавају њихове узроке и саставне делове тако да стране у спору и медијатор одмах знају како да на њих креативно одговоре. Узроци су често замагљени динамиком интеракције. Највећи број конфликта има мноштво узрока; обично је то комбинација проблема у односима између сукобљених страна, што и доводи до спора.

Не постоји особа која може рећи да никада није учествовала у конфликту или макар била саучесник конфликтне ситуације. И управо због те чињенице конфликти су свеопшти феномен, увек на свој начин јединствен и особен, из разлога што су им извори различити, облици испољавања бројни, а тренутни утисак и понашање им дају коначну форму. Таква ситуација је и са школским конфликтима између наставника и ученика, јер се они у зависности од многобројних фактора, како у самој школи, али и изван ње, обликују на различите начине.

Конфликти се у свакодневним школским ситуацијама обично схватају као позив на сукоб, јер се у нашим школама отворено исказивање ученичког мишљења, нарочито оног које је супротно наставниковом, не тражи и не очекује од ученика, нарочито од оних ученика који припадају групи “проблем деце” у школи.

Изучавање узрока, тока, и исхода конфликта у ствари је настојање да се открију суштина и могућности за њихово разумевање. Између осталог у раду ћемо покушати да утврдимо шта је то што конфликте чини позитивним, а шта их одређује као негативне. Наше истраживање је само један мањи део целине, које ће се приклонити оним истраживањима која покушавају да разбију стереотип о конфликту као појави која носи искључиво деструктивне снаге, што наравно не значи да они у свакој ситуацији морају бити позитивно прихваћени.

Изучавање, одређење и разврставање конфликтних ситуација у учионици отежава њихова комплексност и разноврсност, јер најчешће сваку од њих карактерише већи број узрока, различити облици испољавања, а при том је још значајно што су различито вредновани у школској средини. Ако их иницирају ученици, они постају јавни проблем, којим почиње да се бави већи број запослених у школи, и наравно да су у тој ситуацији теже решиви, а добијена решења врло често нису наклоњена ученику. А конфликтне ситуације које настају као производ понашања или деловања наставника много мање окупљају остале запослене у школи, или се завршавају у тајности, без ширег упознавања других ако конфликт није исувише очигледан.

Ми смо у раду за изворе/узроке конфликтних ситуација узели сва она намерна и ненамерна понашања, карактерне црте личности, уверења, схватања или деловања наставника и ученика која изазивају конфликтне ситуације.

Под облицима испољавања конфликта подразумевамо начине на које наставник или ученик реагују у конфликту, то су начини деловања и реаговања који се испољавају у тренутку када дође до конфликта, или у ситуацијама које имају потенцијално конфликтни карактер. Они представљају реакцију на конфликтну ситуацију, било да је позитивна или негативна.

Основни циљ истраживања је био да се уоче извори/узроци конфликтних ситуација међу ученицима и наставницима и њихови облици испољавања.

Истраживање је имало две етапе: у првој су снимани наставни часови ради уочавања и евидентирања конфликтних понашања наставника и ученика, као и њихово евентуално прерастање у конфликтне ситуације. *Узорак* истраживања у овој фази сачињавале су три основне школе Јабланичког округа: “Радован Ковачевић – Максим” у Лебану, “Вук Караџић” у Лебану и “Горња Јабланица” у Медвеђи.

У другој етапи смо извршили анкетаирање наставника и ученика у основним школама истог округа. Узорак је обухватио 246 наставника из 15 школа и 280 ученика из осам школа.

Интерпретација резултата истраживања

Добијени одговори од наставника рангирани су на скали састављеној од три тврдње: да, често, понекад, не. За сваку од тврдњи урађен је ранг на основу учесталости јављања позитивних тврдњи, тј., на основу одговора типа да, често. У табели су такође дати проценти негативних одговора, као и проценти за одговор типа понекад.

Табела 1. Одговори наставника о изворима конфликта између наставника и ученика

	Извор конфликта	Ранг	Да, често	Понекад	Не
20	Разна неприхватљива понашања ученика (недисциплина, стално причање и ремећење тока часа, агресивност и сл.)	I	66,53	25,42	8,05
24	Ремећење тока часа од стране ученика (нередовно долажење, кашњење на час, ремећење тока часа и сл.)	II	60,68	33,33	5,98
25	Неприпремљеност ученика за час и неприхватање обавеза (не ради домаће задатке, не учи код куће или на часу и сл.)	III	59,41	30,96	9,62
27	Незаинтересованост ученика за школу	IV	50,85	38,03	11,11
7.	Лоша комуникација наставника с ученицима	V	50,64	33,62	15,74
11	Необјективно оцењивање и испитивање	VI	48,94	31,06	20,00
6.	Неприхватљиво понашање наставника (агресивност, употреба непримерених казни и сл.)	VII	44,21	30,47	25,32
19	Наставник долази на час под утицајем алкохола	VIII	44,21	19,31	36,48
29	Ученици из непотпуних или проблематичних породица	IX	44,17	41,25	14,58
21	Емоционално нестабилни ученици	X	40,08	52,32	7,59
31	Утицај вршњачких група (имитација негативних идола, неадекватно провођење слободног времена)	XI	40,08	46,41	13,50
13	Непознавање и неуважавање ученичких способности	XII	39,66	39,24	21,10
1.	Претерана строгост или благост у понашању наставника	XIII	39,24	48,95	11,81
23	Појава тражења пажње (ученици који стално привлаче пажњу на било који начин)	XIV	38,30	50,64	11,06
12	Наставник оцене ученика не саопштава јавно	XV	38,46	40,17	21,37
32	Особености развоја које имају потенцијално конфликтни карактер (кризни периоди- пубертет, промене у породици...)	XVI	38,24	51,26	10,50
8.	Одсуство љубави према наставничком позиву	XVII	38,14	31,36	30,51
17	Дискриминација ученика по разним критеријумима (према полу, вери, школском успеху и сл.)	XVIII	38,10	25,11	36,80
2.	Неприхватање или негирање учениковог мишљења од стране наставника	XIX	36,13	42,44	21,43

Узроци и облици испољавања конфликтних ситуација...

33	Неадекватне друштвене околности (лоша ситуација у друштву, општа друштвена криза и сл.)	XX	35,42	48,33	16,25
34	Двоструки стандарди за понашање ученика и наставника (нпр: наставник може да касни на час, а ученик не)	XXI	34,51	42,48	23,01
9.	Непоштовање школског режима рада од стране наставника (нередовно долажење на часове, кашњење)	XXII	33,76	35,04	31,20
26	Константан школски неуспех	XXIII	33,47	46,03	20,50
16	Претерани или неусклађени захтеви према ученицима (непримерени узрасту ученика и индивидуалним способностима)	XXIV	32,91	40,60	26,50
14	Занемаривање васпитне функције у раду с ученицима (бављење искључиво наставом и ученичким успехом)	XXV	32,20	46,61	21,19
18	Неусавршавање у струци (слаба или никаква интересовања за увођење иновација у наставу, незаинтересованост за промене, семинаре и процес самообразовања.)	XXVI	31,09	38,24	30,67
15	Једнострана примена облика и метода рада (стално коришћење истих метода и облика рада)	XXVII	30,08	44,49	25,42
28	Недовољна описмењеност (ученици који не знају или веома лоше пишу и читају)	XXVIII	31,03	46,12	22,84
22	Несналажење и неспособност ученика у комуникацији с наставником	XXIX	29,41	50,42	20,17
30	Неприхваћеност у групи вршњака (ученици који нису прихваћени у одељењу од стране других ученика)	XXX	29,24	50,42	20,34
10.	Неприпремљеност наставника за час	XXXI	28,70	35,22	36,09
35	Преобиман наставни план и програм (који умањује могућност за боље упознавање ученика и наставника)	XXXII	26,69	41,95	31,36
37	Принудни карактер школе (ученици у великом броју долазе школу зато што је обавезна)	XXXIII	23,73	40,25	36,02
4.	Разлика између наставника и ученика у схватањима	XXXIV	22,65	46,15	31,20
36	Неадекватан амбијент за рад у школи (лоши материјални услови, слабо опремљен простор, сиромашна наставна средства...)	XXXV	22,03	40,25	37,71
38	Хало ефекат (доношење закључака о наставнику или ученику на основу мишљења других, или понашања на другим часовима, са другим ученицима).	XXXVI	15,68	58,90	25,42
39	Стереотипи (погрешно прихваћена мишљења, нпр: само ученици са слабијим школским успехом изазивају проблеме у школи).	XXX-VII	14,58	42,50	42,92
3.	Разлика између наставника и ученика у годинама	XXX-VIII	13,62	28,94	57,45
5.	Разлика између наставника и ученика у позицији (положају)	XXXIX	13,48	30,43	56,09

На основу овако ранжираних података добијених од наставника, уочили смо да се прва четири извора конфликта односе на ученике и њихова понашања. Такву процену наставника смо и очекивали. Они као најчесталије изворе конфликта наводе понашања ученика, док тврдњу

лоша комуникација наставника с ученицима наводе на месту које има пето место на ранг-скали. И наставници уочавају да је чест извор конфликта с ученицима необјективно оцењивање и испитивање, те је ова тврдња заузела шесто место, не само у потврђним одговорима, већ и као најучесталији извор конфликта. Занимљиво је да су разлике у схватањима, годинама и позицијама заузеле последње позиције на ранг-скали, на основу чега смо закључили да наставници не доживљавају ове разлике као испитани ученички узорак. Чак су тврдње разлика између наставника и ученика у годинама и позицијама добиле највише негативних одговора, што показује да наставници не мисле да су битан узрок конфликта разлике између њих и ученика.

Првих шест извора који, према одговорима наставника, најчешће изазивају конфликте у потпуности се поклапају с онима који су добили највише позитивних тврдњи.

Када су на питање отвореног типа о изворима конфликта давали одговоре, наставници из нашег узорка нису наводили сопствена или понашања колега као могући извор конфликта, што се показало и у претходној табели, где су наставници своја понашања и поступке ниже рангирани потврђним одговорима у односу на ученичка понашања.

Наставници који су одговорили на питање отвореног типа о конфликтним ситуацијама навели су одговоре у којима су такође најчешћи извори сукоба ученици и њихова понашања. Навешћемо неке од њих: “Ученик је одврнуо шраф на столици, повукао седиште столице и пролетео сам кроз оквир”; “Ученик је замољен да изађе са часа јер је гласно причао, пре изласка је опсовао наставника и није се вратио на час”; “Ученици су добили оцене којима нису били задовољни, а лагали су одељенског старешину и директора да их је наставник вређао”; “Објашњење наставника ученику да не може имати пет због недоношења материјала”; “Дрскост и противљење због добијене оцене” (8 испитаника); “Долазак ученика на час после наставника”; “Ученик је опсовао због оцене”; “Ученик је одбио да одговара”; “Крађа новца и лаж”; “Незнање ученика и ургенција да се поправи оцена”; “Слаба концентрација и претерано слободно понашање ученика”. Сви испитаници који су одговорили на ово питање нису причали о њима у првом лицу, и нисмо стекли утисак да се њима конфликт дешавао, већ као да је то догађај у коме су они били посматрачи. Све што су причали о сопственом конфликту било је написано у уопштеној форми на различите начине (нпр. ометање часа, непослушност, вређање наставника и сл.). Ниједан наставник није употребио у опису конфликта неки од израза који би указали на његово лично учешће, попут “мени се десило”, “ја сам то урадио” и сл.

Када смо питали о изворима конфликта који су се дешавали између колега испитаних наставника и ученика, конфликти су озбиљније описани уз опис агресивности како наставника, тако и ученика, те смо добили одговоре попут следећих: “Ученик је бацао књиге и насрнуо на наставника”, “Наставник је ошамарио ученика”, “Због непоштовања и неуважавања ученик је добио ћушке”, “Два наставника су ударала ученика”, “Туча наставника и ученика”, “Ученик је напустио час и опсовао”, “Називање наставника погрдним именима”, “Туча наставника и ученика”...

Код наставничког узорка јасно се показало да се озбиљнији конфликти дешавају искључиво њиховим колегама, док они конфликти који су се њима десили најчешће немају тако агресивне облике испољавања. Што се извора конфликта тиче, наставнички поступци и понашања јавили су се у занемарљивом проценту, и то искључиво као понашања колега испитаних наставника, а не њих самих.

Паралелно претходној табели, у следећој табели приказали смо одговоре ученика о изворима конфликта између наставника и ученика.

За разлику од наставника који скоро да уопште не прихватају постојање разлика између њих и ученика као извор конфликта, ученици и те како примећују постојање разлика, те су као ранг један одабрали тврдњу: разлика између наставника и ученика у схватањима.

Тврдње као што су двоструки стандарди за понашање ученика и наставника и неусавршавање у струци код ученика су високо рангиране као извор конфликта, што показује да је ученички доживљај о разликама између наставника и ученика јасно израженији и снажнији у односу на наставничке одговоре. Када смо ученике питали о изворима конфликта с наставницима, добили смо разноврсне одговоре у којима често окривљују наставнике, али неки од њих и себе за настали конфликт. Издвојили смо неке попут следећих:

“Због бола у кичми тражио сам да променим столицу”: “Хтела сам да погледам контролни”; “Наставница ми је узела мобилни телефон иако га нисам користио”; “Наставник је грешком уписао погрешне оцене”; “Зато што ме наставник терао да идем на екскурзију”; “Наставник није хтео да објасни значење непознате речи”; “Моје понашање”; “Наставникова нетачност”...

Приметно је да су ученици при опису извора конфликта између њих и наставника наводили и сопствена понашања, као што су непослушност или незадовољство које је исказано на погрешан начин, што код наставника није био случај.

На ученичком узорку се не поклапа учесталост извора с оним изворима који су добили највише позитивних тврдњи. За најучесталије изворе конфликта ученици су у првих пет издвојили: ремећење тока часа од

стране ученика, необјективно оцењивање и испитивање, лоша комуникација наставника с ученицима, претерана строгост или благод у понашању наставника, неприпремљеност ученика за час.

Табела 2. Одговори ученика о изворима конфликта између наставника и ученика

	Извор конфликта	Ранг	Да, често	Понекад	Не
4.	Разлика између наставника и ученика у схватањима	I	55,09	30,94	13,96
7.	Лоша комуникација наставника с ученицима	II	49,44	31,09	19,48
21	Емоционално нестабилни ученици	III	47,96	33,03	19,00
20	Разна неприхватљива понашања ученика (недисциплина, стално причање и ремећење тока часа, агресивност и сл.)	IV	47,91	33,49	18,60
12	Наставник оцене ученика не саопштава јавно	V	47,76	37,69	14,55
9.	Непоштовање школског режима рада од стране наставника (нередовно долажење на часове, кашњење)	VI	45,32	37,83	16,85
6.	Неприхватљиво понашање наставника (агресивност, употреба непримерених казни и сл.)	VII	44,94	29,96	25,09
22	Несналажење и неспособност ученика у комуникацији с наставником	VIII	43,18	32,73	24,09
10	Неприпремљеност наставника за час	IX	41,64	31,23	27,14
19	Наставник долази на час под утицајем алкохола	X	41,52	36,61	21,88
37	Принудни карактер школе (ученици у великом броју долазе школу зато што је обавезна)	XI	41,01	29,86	29,14
5.	Разлика између наставника и ученика у позицијама (положајима)	XII	35,74	31,18	33,08
34	Двоструки стандарди за понашање ученика и наставника (нпр: наставник може да касни на час а ученик не)	XIII	35,02	31,41	33,57
18	Неусавршавање у струци (слаба или никаква интересовања за увођење иновација у наставу, незаинтересованост за промене, семинаре и процес самообразовања.)	XIV	34,84	33,03	32,13
11	Необјективно оцењивање и испитивање	XV	34,20	31,23	34,57
27	Незаинтересованост ученика за школу	XVI	33,79	46,42	19,80
39	Стереотипи (погрешно прихваћена мишљења, нпр: само ученици са слабијим школским успехом изазивају проблеме у школи).	XVII	32,72	34,56	32,72
16	Претерани или неусклађени захтеви према ученицима (непримерени узрасту ученика и индивидуалним способностима)	XVIII	32,59	33,04	34,38
15	Једнострана примена облика и метода рада (стално коришћење истих метода и облика рада)	XIX	32,23	33,65	34,12
28	Недовољна писмењеност (ученици који не знају или веома лоше пишу и читају)	XX	31,65	34,17	34,17
23	Појава тражења пажње (ученици који стално привлаче пажњу на било који начин)	XXI	30,59	34,25	35,16

Узроци и облици испољавања конфликтних ситуација...

38	Хало ефекат (доношење закључака о наставнику или ученику на основу мишљења других, или понашања на другим часовима, с другим ученицима).	XXII	30,51	39,71	29,78
1	Претерана строгост или благод у понашању наставника	XXIII	28,46	35,21	36,33
32	Особености развоја које имају потенцијално конфликтни карактер (кризни периоди – пубертет, промене у породици...)	XXIV	27,74	38,69	33,58
24	Ремећење тока часа од стране ученика (нередовно долажење, кашњење на час, ремећење тока часа и сл.)	XXV	27,52	35,78	36,70
35	Преобиман наставни план и програм (који умањује могућност за боље упознавање ученика и наставника)	XXVI	26,01	32,97	41,03
36	Неадекватан амбијент за рад у школи (лоши материјални услови, слабо опремљен простор, сиромашна наставна средства...)	XXVII	25,74	27,57	46,69
33	Неадекватне друштвене околности (лоша ситуација у друштву, општа друштвена криза и сл.)	XXVIII	24,82	39,42	35,77
13	Непознавање и неуважавање ученичких способности	XXIX	22,63	20,58	56,79
31	Утицај вршњачких група (имитација негативних идола, неадекватно провођење слободног времена)	XXX	22,63	37,96	39,42
30	Неприхваћеност у групи вршњака (ученици који нису прихваћени у одељењу од стране других ученика)	XXXI	22,30	29,74	47,96
2	Неприхватање или негирање ученичког мишљења од стране наставника	XXXII	20,22	31,84	47,94
26	Константан школски неуспех	XXXIII	22,18	40,36	37,45
25	Неприпремљеност ученика за час и неприхватање обавеза (не ради домаће задатке, не учи код куће или на часу и сл.)	XXXIV	20,91	39,55	39,55
14	Занемаривање васпитне функције у раду с ученицима (бављење искључиво наставом и ученичким успехом)	XXXV	20,10	32,06	47,85
3	Разлика између наставника и ученика у годинама	XXXVI	19,85	33,21	46,95
29	Ученици из непотпуних или проблематичних породица	XXXVII	18,75	33,82	47,43
8	Одсуство љубави према наставничком позиву	XXX-VIII	16,85	17,60	65,54
17	Дискриминација ученика по разним критеријумима (према полу, вери, школском успеху и сл.)	XXXIX	15,77	15,77	68,47

Ремећење тока часа од стране ученика и неприпремљеност ученика за час су такође неки од најчешћих извора конфликта између наставника и ученика, што смо ми претпоставили и поставили као један од задатака у истраживању у којем се испитује да ли су конфликти с ученицима који су недисциплиновани или имају слаб школски успех чешћи. Ове две појаве су по учесталости заузеле на испитаном узорку наставника прва два места, што показује да ученички неуспех и недисциплина представљају нашем узорку најучесталије изворе конфликта.

Добијени рангови наставника и ученика доста се разликују, што потврђује нашу основну хипотезу у којој смо претпоставили да ове две групе различито мисле о извору конфликта.

Анализирајући наведене изворе конфликта између наставника и ученика који нису заузели првих пет места али се налазе у горњем делу табеле, забрињава податак да се код обе групе испитаника наша тврдња *Наставник долази на час под утицајем алкохола*, што су наставници потврдили са 44, 21%, а ученици са 41,52%. Овај податак показује да ова појава иако крајње негативна и неприхватљива постоји, можда не у личном искуству испитаних наставника, већ у испитаној школској средини.

Такође се као ранг седам код обе групе појавила констатација *Неприхватљиво понашање наставника (агресивност, употреба непримерених казни, и сл. понашања)*, што нас је непријатно изненадило јер оваква понашања наставника не само што су изричито забрањена, него су крајње неприхватљива у васпитно-образовном раду. На сличан податак смо наишли када смо питали ученике о наставничким стратегијама у решавању конфликтних ситуација, где су ученици навели одговоре попут: “побесни и могуће је смањење оцене”; “избацивање с часа и уписивање у дневник; испитивање”; “даје или прети јединицом”; “решава на свој начин”; “вређа ученика”; “казни нечим”; “решава на свој начин”; “има неки коментар и мора нешто да смисли”, све до ситуација да наставник “физички кажњава ученика (вуче за зулуфе, бије, изудару ученика, шамара)”.

Конфликти између наставника и ученика су у нашем истраживању добили карактеристику неприхватљивости и непожељности, у њима нема слободе мишљења за ученичку страну, чак их доживљавају као процес у коме су они у подређеном положају и у коме је велика могућност кажњавања искључиво једне стране.

Оцењивање ученика су ученици навели као извор конфликта, али не само претпоставку из истраживања “*нереално и необјективно оцењивање*”, већ и ситуације када “*наставник не саопштава оцене јавно*”. С таквим тврдњама сложили су се и наставници у сличном проценту потврдних одговора. Чак 23 ученика је на питање отвореног типа о изворима конфликта навело као извор конфликта нереално оцењивање наставника, што представља проблем који дуго постоји у школској пракси.

Наставнички узорак је много јаче доживео утицај вршњака и идола, друштвене околности, непотпуну ученичку породицу, емоционално нестабилне ученике, развојне промене ученика као изворе конфликта између њих и ученика, у односу на испитанике из групе ученика. Претпостављамо да ученици ове ставке не признају и не прихватају као снажне потенцијалне изворе за конфликте с наставницима, управо због појачаног дејства ових фактора у периоду у коме су се налазили испитаници у време анкетирања, а то је завршетак VII разреда.

Принудни карактер школе су ученици високо рангирани као извор конфликта с наставницима (41,01), док су се наставници са 23,73 % потврдених одговора изјаснили за наведену тврдњу. Ту се јасно уочава колико је ученицима проблем што су у школи принуђени да уче, без могућности неког избора или утицаја, и да им је ова карактеристика школског система извор личних фрустрација и незадовољства, а тиме и конфликта у школи.

У наредној табели приказани су добијени одговори наставника о облицима испољавања конфликта код ученика. За сваку од тврдњи урађен је ранг на основу учесталости јављања позитивних тврдњи тј. на основу одговора типа *да, често*. У табели су такође дати проценти негативних одговора, као и проценти за одговор типа *понекад*.

Табела 3. Одговори наставника о облицима испољавања конфликта код ученика

	Облици испољавања	Ранг	Да, често	Понекад	Не
10	Ученик покушава да привуче пажњу на себе неприхватљивим понашањима	I	45,28	43,87	10,85
3	Ученик прибегава лажима или преварама у даљем раду	II	39,81	50,24	9,95
4	Ученик се инати и пркоси наставнику у даљем раду	III	39,25	48,13	12,62
21	Ученик тражи помоћ од одељенског старешине	IV	38,86	48,34	12,80
2.	Ученик престаје да учи или буде активан на часовима наставника са којим је у конфликту	V	38,79	47,66	13,55
19	Ученик разговара с другим ученицима о проблему	VI	36,87	52,53	10,60
22	Ученик тражи помоћ од родитеља	VII	36,11	49,54	14,35
9	Ученик намерно омета друге ученике	VIII	32,09	48,37	19,53
8	Ученик ремети даљи ток час	IX	31,46	51,64	16,90
23	Ученик тражи помоћ од педагога или психолога	X	28,30	48,58	23,11
5	Ученик не извршава захтеве наставника	XI	27,73	54,55	17,73
14	Ученик је пасивно агресиван (понаша се као да нема сукоба а пружа скривени отпор)	XII	27,65	53,46	18,89
6	Ученик игнорише наставника	XIII	24,77	54,67	20,56
18	Ученик покушава да разговара са наставником о извору конфликта	XIV	23,00	51,17	25,82
20	Ученик разговара с другим наставницима о проблему	XV	22,64	58,96	18,40
17	Ученик признаје сопствену грешку и уочава проблем	XVI	21,03	58,41	20,56
24	Ученик тражи помоћ од директора	XVII	18,22	46,26	35,51
7	Ученик самовољно напушта час	XVIII	18,01	45,97	36,02
1	Ученик је фрустриран јер не сме да се супротстави наставнику (понаша се као да проблем не постоји)	XIX	16,51	60,38	23,11
11	Ученик се вербално сукобљава с наставником (прети, виче, псује и сл.)	XX	16,36	45,33	38,32
13	Ученик уништава школски инвентар	XXI	17,05	53,46	29,49
16	Ученик улаже појачани напор и више се залаже на часовима	XXII	15,09	50,00	34,91
12	Ученик уништава своје књиге, торбу или школски прибор	XXIII	10,85	45,75	43,40
15	Ученик физички напада наставника	XXIV	7,35	16,67	75,98

Набројани облици испољавања конфликта код ученика показују да се ученици чешће служе коришћењем неадекватних облика испољавања у конфликту с наставницима, што је нама један од показатеља да они вероватно и не знају позитивнији начин кроз који би изразили сопствено незадовољство. Они немају нека прихватљива решења у конфликту с наставником, већ се најчешће понашају тако што нервирају наставника или ометају часове и друге ученике. Занимљиво је да су и наставници из нашег узорка највероватније то очекивали, јер су као један од пет најчешћих облика испољавања навели тврдњу: “ученик је фрустриран јер не сме да се супротстави наставнику (понаша се као да проблем не постоји)”. Наставници признају да ученици најчешће не смеју да се супротставе у конфликту, што привлачи пажњу, јер тим признањем показују да је то очекивани образац понашања за ученике. Тако да су нам наметнули питање у којој мери испитани наставници ове облике понашања ученика доживљавају као развојно штетне за ученике.

Прва два облика испољавања конфликта код ученика према својој учесталости и броју позитивних одговора се поклапају, док се физичка агресивност ученика и наставника налази на последњем месту у оба случаја. Облици испољавања конфликта код ученика које су наставници обележили као најучесталије представљају поражавајући показатељ у односу између испитаних наставника и ученика, јер оно што су ученици одговорили показује да они не смеју јавно својим наставницима да саопште неслагање, као и да нису научени употребљивим и сврсисходним облицима реаговања кроз које би јасно исказали своје потребе и указали наставнику на оно што им смета. Претпостављамо да су ове ученичке реакције последица страха од наставникових реакција, као и подређеног положаја у односу на наставнике. Успешно решавање настале конфликтне ситуације путем договора условљава њено разумевање на правилан начин, као и облике испољавања који неће реметити процес наставе, часа или однос наставника и ученика.

У наредној табели приказани су добијени одговори ученика о облицима испољавања конфликта код наставника.

Увидом у табелу о облицима испољавања конфликта показало се да наставници немају довољно разумевања за ученике с којима су у конфликту. Казне су прво и основно средство наставника у решавању конфликта и према броју бирања и према учесталости. Облици који су наведени на првих пет места никако не стимулишу ученике на разговор и сарадњу, на јасно испољавање потреба и осећања. Оно што охрабрује јесте чињеница да наставници у великом проценту покушавају да путем разговора потраже решења за настали проблем, било да је он са учеником, родитељима,

одељењским старешином или стручним сарадницима, што показује да су и они свесни значаја комуникације и њеног позитивног утицаја на решавање неспоразума.

Табела 4. Одговори ученика о облицима испољавања конфликта код наставника

	Облици испољавања	Ранг	Да, често	Понекад	Не
4	Наставник прети казнама	I	55,09	30,94	13,96
7	Наставник премешта ученика на друго место	II	49,44	31,09	19,48
21	Наставник тражи помоћ од одељенског старешине	III	47,96	33,03	19,00
20	Наставник разговара с учеником о проблему	IV	47,91	33,49	18,60
12	Наставник обавештава ученикове родитеље о понашању ученика	V	47,76	37,69	14,55
9	Наставник истерује ученика с часа и записује изостанке као неоправдане	VI	45,32	37,83	16,85
6	Наставник уписује јединицу из свог предмета (тзв: педагошке јединице)	VII	44,94	29,96	25,09
22	Наставник тражи помоћ од родитеља ученика	VIII	43,18	32,73	24,09
10	Наставник шаље ученика код педагога или психолога	IX	41,64	31,23	27,14
19	Наставник разговара с другим наставницима о проблему	X	41,52	36,61	21,88
5	Наставник обећава награду ученику ако промени понашање	XI	35,74	31,18	33,08
18	Наставник разговара с другим ученицима о проблему	XII	34,84	33,03	32,13
11	Наставник шаље ученика код директора	XIII	34,20	31,23	34,57
16	Наставник користи блаже физичке казне (удара ученика књигом, вуче за косу, уво и сл.)	XIV	32,59	33,04	34,38
15	Наставник на седницама предлаже да ученик буде кажњен	XV	32,23	33,65	34,12
23	Наставник тражи помоћ од педагога или психолога	XVI	30,59	34,25	35,16
1	Наставник вређа ученика	XVII	28,46	35,21	36,33
24	Наставник тражи помоћ од директора	XVIII	27,52	35,78	36,70
13	Наставник даје ученику преобимне задатке на часу	XIX	22,63	20,58	56,79
25	Наставник признаје да је погрешно	XX	20,91	39,55	39,55
2	Наставник омаловажава ученика, подсмева се	XXI	20,22	31,84	47,94
14	Наставник даје ученику дупли домаћи задатак	XXII	20,10	32,06	47,85
3	Наставник се понаша као да ученика нема на часу, игнорише га	XXIII	19,85	33,21	46,95
8	Наставник тера ученика у хошак	XXIV	16,85	17,60	65,54
17	Наставник користи оштре физичке казне	XXV	15,77	15,77	68,47

Између потврђених одговора и највеће учесталости облика испољавања конфликта код наставника нема високе повезаности. Међутим, може се закључити из узорка испитаних ученика да наставницима нашег узорка недостају знања и вештине у области решавања конфликта, да су начини поступања и опхођења према ученицима који немају иста мишљења с

наставником погрешни, дестимулативни, можемо рећи и крајње неприхvatљиви и несврсисходни код одређеног броја наставника.

Напоменули бисмо да иако је наставницима и ученицима остављена могућност да додају неке облике испољавања друге стране у конфликту, они нису давали своје одговоре, већ су се ослонили само на наведене.

Закључак

Као најзначајније закључке издвојили бисмо оне који су нам дали одговоре на постављене задатке. Конфликтне ситуације између наставника и ученика су непожељне код обе групе испитаника (један ученик који је и једини покушао да дефинише конфликт између наставника и ученика описао их је као *ситуације у којима ученик никада не побеђује*, што је само један од аспеката ученичког негативног доживљаја, док су наставници чак и о личним конфликтима код питања отвореног типа говорили искључиво у трећем лицу или у прошлом времену, што нам је само један од показатеља њихове непожељности). Обе групе испитаника у већем проценту доживљавају конфликте као ситуације које су њима непријатне и које треба прекинути. Редукција конфликта је умногоме повезана с креативним приступом наставника часу као и квалитетом комуникације између наставника и ученика; Конфликтне ситуације су учесталије с ученицима који имају лош школски успех, а нарочито с ученицима који су недисциплиновани; Као извор насталог сукоба најчешће бива окривљена друга страна, нарочито код узорка наставника; Конфликти се у већем проценту дешавају другим ученицима и наставницима него самим испитаницима; Облици испољавања конфликтних ситуација код наставника и ученика најчешће припадају негативним облицима испољавања; Наставници немају унапред припремљене стратегије за решавање конфликтне ситуације, док одређен број наставничких стратегија које су навели ученици није адекватан, примерен и прихватљив за однос наставник–ученик.

Литература

- Видовић, Станислава и Радосављевић, Марија, (2004): *Спремно у сукобе – рецепти за боље бављење собом, међусобним односима и конфликтима*, Немачка организација за техничку сарадњу (ГТИЦ), Београд.
- Гашић-Павишић, Слободанка, (2004): *Мере и програми за превенцију насиља у школи*, Зборник радова Института за педагошка истраживања, Београд. бр. 36. стр.168–187.
- Гашић-Павишић, Слободанка, (2005): *Модел разредне дисциплине*, Институт за педагошка истраживања, Београд.

- Хрњица, Сулејман, (1979): *Опита психологија са психологијом личности*, Научна књига, Београд.
- Johnson, D.W.,& Johnson, R.T. (1995): *Teaching students to be peacemakers*, Edina, MN: Interaction book Company.
- Крњајић, Стеван, (2002): *Социјални односи и образовање*, Институт за педагошка истраживања, Београд.
- Крњајић, Стеван, (2007): *Поглед у разред*, Институт за педагошка истраживања, Београд.
- McGuiness, John (1993): *Teachers, pupils and behaviour*, Cassell, New York.
- Недовић, Слободанка (2004): *Решавање конфликта /приручник за обуку/*, Центар за слободну демократију, Београд.
- Петровић, Данијела (2008): *Конфликти у вршњачким односима на адолесцентном узрасту: карактеристике и ефекти*, докторска дисертација, Београд.
- Pianta, S. Robert, (1998): *Enchancing Relationships between Children and teachers*, American Psychological Association, Washington, DC.
- Плут, Дијана; Попадић, Драган (2007): *Насиље у основним школама у Србији*, Психологија, Београд, Вол. 40, бр. 2, стр. 309–328.
- Плут, Дијана; Попадић, Драган (2007): *Реаговања деце и одраслих на школско насиље*, Зборник Института за педагошка истраживања, Београд. бр. 2, стр. 347–366.
- Попадић, Драган; Ковач-Церовић, Тинде; Мрше, Сњежана; Печујлић-Мастиловић, Сања; Кијевчанин, Светлана; Петровић, Данијела; Богдановић, Марина (1998): *Паметнији не попушта, Водич кроз сукобе до споразума*, Група МОСТ и Центар за антиратну акцију, Београд.
- Попадић, Драган; Плут, Дијана; Ковач-Церовић, Тинде (1996): *Социјални конфликти карактеристике и начин решавања*, Група МОСТ, Београд.
- Савовић, Бранка (2001): *Ставови ученика према дисциплинским проблемима ученика у основној и средњој школи*, Зборник Института за педагошка истраживања, Београд, бр. 33, стр. 408–416.
- Спасеновић, Вера (2004): *Просоцијално понашање и школско постигнуће ученика*, Зборник радова Института за педагошка истраживања, Београд, бр. 36, стр. 131–148.
- Трнавац, Недељко (2005): *«Дисциплинска лествица» као индикатор нивоа и квалитета васпитног деловања наставника*, Иновације у настави, бр. 4, Београд, стр. 5–21.
- Трнавац, Недељко (1992): *Школа под лупом*, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета и Педагошка академија за образовање учитеља, Београд.
- Жунић-Павловић, Весна; Поповић-Ћитић, Бранислава (2005): *Поремећаји понашања ученика и могућности превенције у школској средини*, Настава и васпитање, бр. 2-3, стр. 264–280.

Аутор: Александра Анђелковић, магистар педагошких наука.